

УДК 37.013.78

С. О. Васильєва

ВЗАЄМОДІЯ ВПНЗУ ТА ШКОЛИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАТУСУ ВЧИТЕЛЯ (40-60 рр. ХХ СТ.)

© Васильєва С. О., 2015
<http://orcid.org/0000-0001-5012-4835>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.34203>

У статті проаналізовано архівні матеріали, які відображають розвиток взаємодії ХНПУ імені Г.С. Сковороди та шкіл Харківської області. Встановлено, що серед форм співпраці ВПНЗ були такі: читання лекцій для викладачів училищ, технікумів, учнів; організація лекцій з популяризації педагогічних знань серед батьків при школах, клубах, на підприємствах та батьківських лекторіїв; проведення семінарів; консультацій з учителями, екскурсій для вчителів та учнів, створення засобів навчання, допомога шкільним піонерським таборам, складення методичних вказівок для вчителів щодо використання різних форм роботи з учнями, проведення спортивних змагань; розробка єдиного загальноінститутського плану роботи кафедр щодо допомоги школам міста й області, а також плану роботи кафедр у базовій школі.

Ключові слова: статус, взаємодія ВПНЗ та школи, професійний статус, професійний статус вчителя.

Васильєва С. А. Взаимодействие вузов и школы как фактор развития профессионального статуса учителя (40-60 гг. ХХ ст.).

В статье проанализированы архивные материалы, которые отображают развитие сотрудничества ХНПУ имени Г.С. Сковороды и школ Харьковской области. Установлено, что среди форм сотрудничества вуза были такими: чтение лекции для преподавателей училищ, техникумов, учащихся; организация лекций по вопросам педагогической пропаганды для родителей при школах, клубах, на предприятиях и родительских лекториев; проведение семинаров, консультаций с учителями, экскурсий для учителей и учеников; изготовление средств обучения; помощь школьным пионерским лагерям; составление методических указаний для учителей по применению различных форм работы с учащимися; проведение спортивных соревнований; разработка единого общеинститутского плана работы кафедр по помощи школам города и области, а также плана работы кафедр в базовой школе.

Ключевые слова: статус, профессиональный статус, взаимодействие вузов и школы, профессиональный статус учителя.

Vasileva S. A. Interaction of Universities and schools as a factor in development of professional status of teachers (40-60 years XX century).

Teaching profession is especially important for Ukrainian society during the European integration, economic and political globalization, the rapid development of science and technology, because the teacher is the founder of a future state, preparing the next generation to carry out social, professional duties, creates a culture of the next generation. Unfortunately, new trends that characterize the status of teachers of educational institutions denominated in partial lowering the prestige of teachers' work. One of the reliable sources raise the prestige of the teaching profession may be historical and pedagogical analysis of professional status of teachers as productive updating mechanisms for training and education to meet the needs of society and one of the factors of the professional status of teachers is to organize cooperation between university and school.

Established forms of cooperation among university existed: a lecture for teachers of schools, colleges, students; lectures on educational promotion for parents at schools, clubs, businesses; parent organization of lectures; seminars; consultations with teachers, excursions with teachers and students, creating learning tools, helping pioneer camp schools, drawing up guidelines for teachers on various forms of work with students, sports competitions; development of a unified plan of chief of the departments of the schools to help the city and region, as well as the plan of the departments in the basic school.

Key words: *status, professional status, interaction Universities and schools, professional status of teacher.*

Постановка проблеми. Професія вчителя є особливо важливою для українського суспільства у період євроінтеграції, економічної та політичної глобалізації, стрімкого розвитку науки й техніки, оскільки саме вчитель є засновником майбутнього держави, який готує нове покоління до виконання соціальних, професійних обов'язків, формує культуру наступного покоління. Але, на жаль, нові тенденції, які характеризують статус учителів, проявляються у частковому зниженні престижу вчительської праці. Одним із надійних джерел підняття престижу вчительської професії може бути історико-педагогічний аналіз розвитку професійного статусу вчителя як актуалізація продуктивних механізмів навчання та виховання задля задоволення потреб суспільства. Одним із факторів розвитку професійного статусу вчителя є організація співпраці ВНЗ і школи. Сьогодні така діяльність потребує удосконалення та передбачає вивчення минулого досвіду. Дослідженню проблеми професійного статусу присвячені праці різних авторів: у соціальному аспекті — М. Вебера, Е. Дюркгейма, П. Сорокіна та ін., проблемою статусу учителів займалися Л. Беляєва, А. Кравченко, С. Полутін, Г. Осипова, О. Філіппов, формування

статусу вчителів досліджували Е. Дюндік, С. Железнякова, А. Лукша, А. Орлова, Г. Солодов, Н. Хрідіна. Попри значну кількість досліджень, історичному розвитку організації співпраці ВНЗ та школи як фактору розвитку професійного статусу вчителя не було приділено уваги. Тому метою пропонованої статті є аналіз на основі архівних матеріалів ХНПУ імені Г.С. Сковороди такої діяльності в минулому, виявлення ефективних форм співпраці, які, на наш погляд, позитивно впливали на розвиток професійного статусу вчителів, та, можливо, відновлення такої діяльності сьогодні.

Виклад основного матеріалу дослідження. За архівними матеріалами, що зберігаються у Києві [7], під час Другої світової війни Харківський педагогічний інститут (який нині реорганізований у ХНПУ імені Г.С. Сковороди) зазнав великих втрат, проте згідно з даними Харківського державного архіву, він продовжував свою діяльність, хоча у 1944-1945 рр. робота по відбудові ВНЗ майже не проводилась через брак коштів [7; 11]. Зазначимо, що починаючи з післявоєнних років Педагогічний інститут здійснював роботу з підвищення рівня знань педагогічних кадрів шкіл міста та області. Серед форм роботи, які сприяли становленню професійному статусу, було залучення студентів до лекційно-пропагандистської роботи серед трудящих [12, с. 2]. В інституті працювало студентське наукове товариство [12, с. 3], учасники якого готували наукові розробки, виступали з доповідями. Викладачі ВНЗ читали для них лекції, проводили заняття з науково-дослідної роботи, планували видання наукових праць студентів-дослідників [12, с. 3]

У ВНЗ працювала комісія з питань педагогічної практики та зв'язку зі школою: апробувалися програми з педагогічної практики студентів, узагальнювався досвід роботи кафедр із планування допомоги школам та апробування заходів кафедри в цьому напрямі [12, с. 3]. У загальноінститутський план підвищення кваліфікації викладачів були внесені зміни згідно з Постановою КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи з покращення наукових, науково-педагогічних кадрів».

Однією із знакових подій у післявоєнні роки стало присудження університету ім'я великого філософа Григорія Сковороди. Згідно з наказом Всесоюзного комітету у справах вищої школи та Управління у справах вищої школи при Раді Міністрів СРСР, Постановою РНК УРСР і ЦКК(б)У «Про увічнення пам'яті великого діяча української культури поета-філософа

Г.С. Сковороди» від 28.02.1945 № 289, Рада Народних Комісаріатів УРСР і ЦКК(б)У постановили: «Надати ім'я Г.С. Сковороди у м. Харкові — педагогічному інституту» [14, с. 6].

Аналіз звітів кафедр Харківського державного педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди за 1947/48 навч. рік свідчить, що особливо активно організовували роботу зі школами кафедри марксизму та ленінізму, кафедра дошкільної освіти та кафедра педагогіки.

У 1948 р., згідно з архівними даними [3], кафедра педагогіки ХДПІ імені Г.С. Сковороди здійснювала таку роботу, спрямовану на підвищення рівня кваліфікації вчителів шкіл: було проведено п'ять циклів лекцій з педагогіки по 20-40 год. кожен на курсах для директорів шкіл, учителів історії та мов, для директорів та завучів дитячих будинків, на курсах вожатих для піонервожатих. Було підготовлено 10 доповідей на районних учительських конференціях; на семінарі для директорів шкіл та завучів м. Харкова був прочитаний курс лекцій з історії радянської школи (10 год.). Кафедра педагогіки взяла на себе ініціативу зі створення в харківському Будинку вчених секції методики викладання у вищій школі. На цій секції було зроблено 10 доповідей, в обговоренні яких брали участь викладачі всіх ВНЗ Харкова.

Викладачі кафедри брали активну участь у масовій педагогічній пропаганді, зокрема у підготовці циклу лекцій для кількох батьківських лекторіїв (у Будинку вчених, Будинку офіцерів, при школі № 17 та в інших школах). Серед тем лекцій були такі: «Виховання дітей у сім'ї», «Авторитет батьків», «Трудове виховання», «Як допомагати дітям робити уроки». Усього було прочитано близько 100 лекцій [3, с. 45, 65].

Одним із видів співпраці школи та ВНЗ, які сприяли розвитку професійного статусу вчителя, була діяльність Студентського наукового товариства, яке згадувалося вище. Воно було засновано у 1939 р. і відновило свою роботу в 1946/47 р. [4, с. 1]. Його науковим керівником у 1949-1950 рр. був К.К. Шиян, доцент кафедри історії СРСР, кандидат історичних наук [4, с. 1]. У протоколі про діяльність студентського товариства за 1949-1950 рр. одним із недоліків роботи зазначається недостатня робота товариства зі школами, шкільними організаціями. Хоча, як вказано в документі, на 4-й науковій студентській конференції із 60 доповідей 20 було присвячено педагогічним і методичним темам [4, с. 3] Більшість цих доповідей спиралися

на матеріали педагогічної практики. Також зазначалося, що у наступному, тобто 1952, році планується прикріпити до інституту базову школу, що зміцнить та поглибити зв'язок ВНЗ з середньою школою і її життям [4, с. 3].

Згідно з матеріалами, присвяченими налагодженню зв'язків інституту зі школою (наказом по інституту від 27.05.1950, доповідними записками кафедр, тематикою лекцій для вчителів середньої школи), при інституті діяла комісія, робота якої полягала в організації систематичної взаємодії інституту зі школою, а також у контролі за її проведенням. Комісія розробляла єдиний загальноінститутський план роботи кафедр із допомоги школам міста Харкова та області, а також план роботи кафедр у базовій школі [1, с. 1]. Серед форм співпраці були зокрема такі: читання лекцій, проведення семінарів та консультацій з учителями, організація екскурсій для вчителів та учнів, передача шкільним кабінетам засобів навчання (мікроскопів, посібників, таблиць, монтування колекцій, збір матеріалу), розробка методичних вказівок для вчителів щодо застосування різних форм роботи з учнями, допомога шкільним піонерським таборам, організація спортивних змагань, а також проведення лекцій для батьків [1, с. 7-8]

Слід зазначити, що у 1950 р. кафедра педагогіки ХДПІ ім. Г.С. Сковороди активно читала лекції для вчителів училищ, технікумів, було підготовлено 10 лекцій для учнів, зокрема за такими темами: «Про підготовку до екзаменів», «Про культуру мови» [2, 19].

Співпраця зі школами організовувалася таким чином: кафедра зв'язувалася з однією із шкіл Харкова та розробляла план спільної роботи методичних об'єднань, також проводилися методичні конференції за участю вчителів шкіл м. Харкова. У Палаці піонерів викладачі інституту читали лекції для учнів середніх та старших класів [13, с. 3-4].

Викладачі кафедри брали активну участь у роботі з батьками, суть якої полягала у проведенні лекцій при школах, клубах, на підприємствах, присвячених популяризації педагогічних знань [13, с. 6].

У 1963 р. кафедра педагогіки здійснювала таку роботу з учителями: взяла на себе відповідальність за проведення всіх політзанять з учителями Київського району за новою програмою партійної просвіти; проводилися лекції і науково-практичні конференції у школах, школах-інтернатах міста та області; співпрацівники кафедри брали участь у семінарах та курсах з підвищення

кваліфікації вчителів, які організував Харківський обласний інститут з підвищення кваліфікації вчителів. Кафедра організувала двомісячні курси з підвищення кваліфікації старших вихователів шкіл-інтернатів; допомагала підшефній середній школі № 36 м. Харкова у вивченні передового педагогічного досвіду; надавала консультації учителям харківських шкіл з педагогічних питань та популяризації педагогічних знань, а також з питань, пов'язаних з моральним кодексом будівника комунізму [17, с. 16].

Члени кафедри також виступали у клубах, палацах культури, технікумах, ВНЗ з лекціями, доповідями, присвяченими комуністичному вихованню, брали участь в роботі курсів та семінарів, які організувалися для пропаганди Харківським обкомом КПУ і районними комітетами; члени кафедри готували дописи в газети «Красное знамя», «Радянська освіта» на педагогічну тематику [17, с. 17].

Згідно з постановою ради ХДПІ ім. Г.С. Сковороди від 20.12.1963, були ухвалені такі рішення: у межах поглиблення спільної роботи шкіл та кафедр: організувати товариства з підготовки студентів — лекторів пропагандистів та вихователів; заслухати академічні групи про результати проходження та якість педагогічної практики; у кабінетах кафедр відображати життя школи у вигляді виставок, стендів; спеціальним кафедрам факультетів оформити кабінети відповідно до їх педагогічного профілю; систематично проводити зустрічі студентів з учителями — випускниками інституту та «вчителями — маяками» (найкращими вчителями, вчителями-новаторами); під час зимових канікул командирувати викладачів кафедр у райони області для вивчення досвіду праці вчителів — випускників інституту; взяти активну участь у роботі районних зимових та літніх учительських конференцій [6, с. 2].

Згідно з довідкою про налагодження зв'язків ХДПІ ім. Г.С. Сковороди зі школами, у 1963/64 навч. році інститут змушений був перебудувати навчально-виховний процес у зв'язку із новими вимогами, які висував закон про школу. Перебудова стосувалася всіх сторін життя інституту, основна увага у зв'язку з цим приділялася підбору науково-педагогічних кадрів, головним завданням яких було «добре знання школи та педагогічної праці в ній» [6, с. 3]. Вже у 1963/64 навч. році до роботи в інституті було залучено «достойних учителів радянської школи» [6, с. 4]. Серед них були колишні вчителі та методисти шкіл,

загалом 12 осіб. Окрім того, ректор сприяв роботі викладачів інституту у школі. Так, у 1963/64 навч. році у школі працювали вісім викладачів ХДПІ [6, с. 5].

Викладачі ВНЗ брали участь у серпневих та січневих конференціях учителів шкіл міста та області, а також у зібраннях «учителів-маяків», «молодих учителів сільської школи», республіканській науково-практичній конференції з опанування активними методами навчання [6, с. 6-7]. У цей період посилюється зв'язок інституту зі школами і вчителями за участі Обласного інституту удосконалення вчителів, майже на всіх семінарах та курсах працювали викладачі різних кафедр інституту [6, с. 7].

Наступним напрямом співпраці ВНЗ та школи була науково-методична допомога вчителям шкіл Харкова та області у підготовці й здачі кандидатського мінімуму та написанні дисертацій. Загалом 41 вчитель школи та працівник народної освіти були прикріплені до кафедр інституту: до кафедри педагогіки – 31 учитель, кафедри теорії та методики фізичного виховання – 8 учителів, кафедри анатомії та фізіології – один [6, с. 9]. Тематика науково-дослідних робіт кафедр інституту поступово змінювалася в напрямі розробки шкільних методик [6, с. 9].

У 1963/64 навч. році вперше у стінах ВНЗ була організована зустріч вчителів-випускників з викладачами інституту, яка проходила 27-28 березня. Усього відгукнулося близько 200 випускників. У рамках зустрічі були організовані пленарне засідання та засідання по факультетам.

Наступним видом взаємозв'язку інституту та школи було закріплення за кожною кафедрою (всього 20 кафедр) підшефної школи. Шефська робота була спрямована на допомогу вчителям шкіл. Викладачі кафедри розробили проект «Спорт у Харкові» для СШ № 9, проводили лекції, семінари, готували доповіді тощо [6, с. 9].

Кафедра педагогіки виступала шефом для двох шкіл — № 36 та 105. Робота була спрямована на вчителів та батьків. Протягом року для батьків було організовано близько 50 лекцій, присвячених педагогічним проблемам [6, с. 14]. У школі № 105 викладачі здійснювали доповіді. При школі № 59 (хоч вона й не була підшефною) кафедра педагогіки організувала лабораторію з виробничого навчання [6, с. 14].

Викладачі кафедри видавали брошуру з методичними розробками з проблем поєднання виховання та навчання у навчальному процесі для вчителів шкіл Харківської області [6, с. 14].

Студентська практика також була одним із видів взаємодії інституту зі школою. Все більше студентів займалися суспільно корисною працею: на громадських засадах працювали піонервожатими, організовували дозвілля учнів при домоуправліннях [6, с. 14]. Студенти брали шефство над учнями шкіл, с організовували художню самодіяльність при комітеті комсомолу, виїжджали в школи району та області, займалися відбором учнів до вступу в інститут [6, с. 14].

Аналіз архівних матеріалів [5; 18] свідчить, що у 1966 р. в ХДП працювало 200 викладачів, з них шість професорів, докторів наук та 56 доцентів. За цей період кандидатські дисертації захистили 97 осіб, докторські – сім.

Важливою для інституту подією 24-28 травня 1966 р. стало проведення Республіканської наради — семінару на тему «Викладання педагогіки і психології у педагогічних інститутах та проведення педагогічної практики студентів», а також Республіканської наради деканів і завідувачів кафедр факультетів фізичного виховання педагогічних інститутів УРСР з метою обговорення актуальних питань та подальшого удосконалення навчально-виховної роботи (24-26 листопада 1966 р.) [16, с. 1-13].

Згідно з повідомленням ректора Харківського педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди начальнику управління кадрів УРСР І. Магдичу про перепідготовку вчителів у зв'язку із запровадженням нових навчальних планів і програм у середній школі було ухвалено пропозицію щодо проведення місячних семінарів із перепідготовки вчителів за такими напрямками: мова та література, природознавство, хімія та фізики [10].

Як наслідок, у наступному документів кафедра фізики звітує про роботу двомісячних курсів із підвищення кваліфікації для вчителів фізики. Заняття проводилися з 5 жовтня по 30 листопада 1966 р. Спочатку на занятті були присутні всього семеро вчителів. Загалом курси відвідували 22 вчителів замість 30 згідно із планом Міністерства освіти. З Луганської області прибули всі 10 вчителів, із Сумської не прибув 1 з 10, з Харкова із 10 учасників курсів прибуло лише троє. З цього можна зробити висновок, що вчителі м. Харкова не приділяли достатньо уваги підвищенню свого професійного рівня. Під час курсів для вчителів проводились екскурсії на заводи міста і у школи [10, с. 6].

Згідно із протоколом № 1 від 15.10.1966 засідання кафедри педагогіки та методики початкової освіти ХДП, підіймалося питання про культуру поведінки

студентів. Декан факультету Г. Коваленко поінформував викладачів, що в інституті проводиться робота з підвищення культури поведінки студентів. Він вказував на необхідність формування єдиних вимог до всіх студентів. Серед них були такі: починати заняття із дзвоником, дотримуватися порядку в аудиторії, підвищувати культуру прослуховування та запису лекцій. Були розроблені правила поведінки студентів педінституту [15, с. 11-12]. У результаті засідання було прийнято рішення про проведення у межах груп бесіди про культуру поведінки студентів [15, с. 12]. Це свідчить про те, що у 1966 р. викладачів не задовольняла культура майбутніх учителів, тому вони спрямували свої зусилля на підвищення рівня культури студентів.

Згідно з архівними матеріалами [19], зокрема з планом роботи кафедри математики з надання допомоги школам, було проведено таку роботу: були організовані доповіді для вчителів міста та області, а також курси з підвищення кваліфікації вчителів; викладачі брали участь в учительських конференціях, в оргкомітеті з проведення олімпіад (району, області, республіки); працювали у школах як вчителі математики; здійснювали керівництво методоб'єднанням математики СШ № 45; допомагали в обладнанні кабінету математики СШ № 5; відвідували уроків з математики з метою вивчення досвіду та надання допомоги; консультували вчителів математиків; брали участь в обласних педагогічних читаннях [19, с. 1].

Основними напрямками налагодження зв'язків інституту зі школами і випускниками у 1966/67 навч. році були такі: робота з підвищення кваліфікації вчителів, безпосередня допомога школам, робота з учнями та педагогічна пропаганда серед батьків і представників громадськості, допомога школам та вчителям в організації та проведенні науково-дослідної роботи тощо.

Робота з підвищення кваліфікації вчителів здійснювалась завдяки участі викладачів інституту в роботі семінарів та курсів підвищення кваліфікації вчителів в Обласному інституті удосконалення вчителів та при облвно і міськвно. При кафедрах працювали обласні та республіканські курси підвищення кваліфікації, наприклад, при кафедрі фізики діяли курси для вчителів фізики восьмирічних шкіл і окремо середніх шкіл; при кафедрі педагогіки — двотижневі курси-семінари викладачів педагогіки і психології педучилищ області й республіки; курси викладачів технікумів, місячні курси вчителів фізвиховання республіки. На цих курсах і семінарах працювали, в

основному, викладачі високої кваліфікації: троє професорів, сім доцентів, п'ять кандидатів наук і старших викладачів, десять асистентів і чотири лаборанта [19, с. 5].

Поширеною була практика проведення об'єднаних засідань кафедр. Так, при кафедрі педагогіки та психології було проведено два об'єднаних засідання з представниками всіх кафедр інституту та працівниками інституту удосконалення вчителів і вчителів шкіл, які були присвячені обговоренню нових шкільних програм. Працівники кафедр виступали на методоб'єднаннях у 17 школах міста та області. При кожній кафедрі діяли консультативні пункти, до яких вчителі могли звертатися по пораду [19, с. 5]. Кафедра педагогіки та психології допомогла викладачам технікумів та непедагогічних ВНЗ у вирішенні питань педагогіки та психології, систематично проводилися заняття на заочних відділення в різних ВНЗ та технікумах міста з методики лекційної пропаганди [19, с. 5]. Кафедра педагогіки проводила спільні засідання з педколективами шкіл (наприклад, із СШ № 94 щодо проблеми активізації навчального процесу). Більшість кафедр мали підшефні школи. Так, кафедра педагогіки та психології здійснювала шефство над покотилівською школою № 4 [15, с. 11-12]

У 1967 р. на кафедрі педагогіки та психології працювало 18 осіб, десять з них мали вчені звання [8, с. 12]. У той період особлива увага приділялася професійній підготовці вчителя. У цьому контексті було проведено значну роботу – перебудовано систему практичних занять з курсу педагогіки, психології та шкільної гігієни. Більша частина цих занять проводилася у школі. До програми були введені теми, при вивченні яких студенти набували умінь вивчати психологічні особливості дітей, які проявляються під час навчання. Відбулися зустрічі з С. Калабаліним (вихованцем А. Макаренка), з директором школи № 134, з викладачами біології, фізики та ін. [8, с. 99].

Змін зазнала система практичних занять з курсу педагогіки, психології та шкільної гігієни. Більша частин цих занять проводилася в школі [8, с. 98]. Не залишалась поза увагою й організація педагогічної практики студентів, новацією було звернення уваги на профорієнтацію учнів [8, с. 115]. В інституті працював кабінет педагогіки, він постійно поповнювався таблицями, які виробляли студенти, а також стендами та літературою [9, с. 745].

Висновки. Отже, в історичному аспекті серед форм співпраці ВНЗ та школи можемо навести такі:

- залучення студентів до лекційно-пропагандистської роботи серед трудящих;
- організація роботи студентського наукового товариства;
- проведення лекцій з популяризації педагогічних знань серед батьків при школах, клубах, на підприємствах та батьківських лекторіїв;
- організація семінарів, консультацій з учителями, екскурсій для вчителів та учнів, читання лекцій для викладачів училищ і технікумів;
- проведення циклів лекцій з педагогіки на курсах для директорів шкіл, учителів історії та мов, для директорів та завучів дитячих будинків, на курсах піонервожатих.
- укладення методичних вказівок для вчителів щодо використання різних форм роботи з учнями, створення засобів навчання;
- допомога шкільним піонерським таборам, участь у проведенні спортивних змагань;
- розробка єдиного загальноінститутський плану роботи кафедр, спрямованої на допомогу школам міста та області, а також плану роботи кафедр у підшефній школі;
- читання лекцій з історії школи;
- створення секцій з методики викладання у вищій школи.

Література

1. Годовой отчет о деятельности института за 1950 год / Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Учебная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 2, д. 255, л. 80.

2. Годовые отчеты кафедр института о выполнении планов научно-исследовательских работ за 1950 год / Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Научная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 2, д. 278, л. 102.

3. Годовые отчеты о научно-исследовательской работе кафедр института за 1948 г. / Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Научная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р429, оп. 2, д. 164, л. 104.

4. Годовые отчеты о работе студенческого научного общества института за 1949/50 учебный год / Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Научная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4693, оп. 2, д. 279, л. 17.

5. Историческая справка о преподавателях института с 1 сентября 1933 г. по 1 сентября 1966 г. / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков. Канцелярия // Государственный архив Харьковской области, ф. Р 4593, оп. 3, д. 219, л. 8.

6. Материалы о связях института со школами в 1963/64 году (постановления, справки) / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков. Канцелярия // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 74, л.40.

7. Народний комісаріат освіти УРСР з 21 січня 1919 р. Міністерство освіти УРСР з 23 березня 1946 р. Справи постійного зберігання за 1942/52 рр. Отчет об итогах ущерба, причиненного немецко-фашистскими захватчиками учреждениям Наркомпроса УССР// ЦДІАК України, ф. 166, оп. 15, од.з. 61а. — Т. I.

8. Отчет института об учебно-воспитательной и политико-массовой работе за 1966/67 уч. г. / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 223, л. 186.

9. Отчет кафедр и кабинетов факультета за 1966/67 уч. г. / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков. Физико-математический факультет // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 242, л. 47.

10. Отчеты о работе при институте краткосрочных курсов повышения квалификации учителей за 1966 г. / Харьковский государственный пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков. Учебная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 227, л. 10.

11. Переписка по делам высшей школы об укомплектовании института профессорско-преподавательскими кадрами. 9 января — 20 декабря 1945 г. // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 2, д. 28, л. 89.

12. План учебно-воспитательной и политико-массовой работы института на 1 и 2 полугодие 1963/64 уч. г. / Харьковский облисполком. 1932—1992 гг. // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 72, л. 13.

13. Планы работы кафедр института 1950/51 г. Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Учебная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 2, д. 242, л. 19.

14. Приказы Всесоюзного комитета по делам высшей школы и управления по делам высшей школы при СНК СССР. 17 января — 26 сентября 1945 г. // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 2, д. 26, л. 36.

15. Протоколы б/н заседаний кафедры педагогики и методики начального образования. 1966 г. / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков. Педагогический вечерний факультет // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 1, д. 267, л. 25. — (Начато 1 июня 1966 г. — Окончено 16 мая 1966 г.).

16. Программы республиканских совещаний-семинаров по вопросам преподавания педагогики и по вопросам учебно-воспитательной работы факультетов физического воспитания, состоявшихся в институте в мае и ноябре 1966 г. / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Учебная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 221, л. 21.

17. Справка о работе кафедры педагогики и психологии за 1963 год (без даты). Министерство просвещения УССР. Г. Харьков. Учебная часть // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 2, д. 1077, л. 19.

18. Статистический отчет о работе с кадрами за 1966 г. / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков. Отдел кадров // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 287, л. 35.

19. Учебная часть. Материалы о шефских связях со школами на 1966/67 уч. г. (планы, справки) / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. Министерство просвещения УССР, г. Харьков // Государственный архив Харьковской области, ф. Р4293, оп. 3, д. 226, л. 8.